

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ СВІТОГЛЯДНИХ УЯВЛЕНЬ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Катерина Поліщук¹

DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-204-3-11>

У психологічних дослідженнях, присвячених проблемі вивчення дитячого світогляду, простежується кілька основних науково обґрунтованих підходів. Так, запропонована Е. Еріксоном епігенетична теорія ідентичності спирається на твердження про те, що світогляд людини трансформується протягом усього її життя. Автор відзначає, що в дошкільному віці формування дитячого світогляду відбувається послідовно на підставі тих способів взаємодії з навколишнім світом, якими дитина оволодіває в тісному контакті з дорослими. У старшому дошкільному віці з'являються і розвиваються три фундаментальні передумови формування світогляду: базова довіра до світу, особиста автономія, ініціативність. Е. Еріксон звертає увагу на роль батьків та особливості стилю батьківського виховання, які впливають на розвиток особистості в дошкільному віці [3].

Формування адекватної та стійкої картини світу визначається одним із головних мотивів людської поведінки у когнітивних

¹ Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова, Україна

теоріях (Дж. Келлі, Ж. Піаже та ін.). Їх автори провідне місце у формуванні світогляду відводять навчанню та передбаченню подій. На думку Дж. Келлі, вся поведінка людини обумовлена її прагненням передбачати та контролювати події свого життя, а світогляд є універсальним пояснювальним принципом всієї психології особистості [2]. Когнітивні психологічні теорії джерелом розвитку світогляду вважають пізнавальні процеси і спираються перш за все на теоретичні положення викладені Ж. Піаже в контексті розвитку особистості дитини дошкільного віку. Психолог вважає, що у дошкільному віці розвиток уявлень особистості про взаємозв'язок явищ у навколишньому світі проходить три стадії, які відповідають стадіям когнітивного розвитку. Для першого періоду характерні психологічні, феноменалістичні та магичні уявлення про всі взаємозв'язки предметів та явищ. У другому періоді магичних уявлень стає менше, а в третьому періоді приходять раціоналістичні уявлення, засновані на причинному поясненні світу [6].

Варто відзначити, що в контексті когнітивних психологічних концепцій дитина постає як науковець чи дослідник, який пізнає світ і оточуючих людей, перевіряє гіпотези, передбачає події, осмислює інформацію та на підставі своїх висновків формує власний світогляд. Проте така думка не враховує єдність афекту, інтелекту та стосунків у світогляді людини, акцентуючись на його когнітивній складовій.

У вітчизняній психологічній літературі питання формування світогляду в дошкільному віці найчастіше розглядалося в контексті проблем психології сприйняття та формування особистості. Автори розглядають світогляд насамперед у зв'язку з фундаментальними поняттями загальної психології, такими як психіка, діяльність, свідомість та у зв'язку з вивченням пізнавальних процесів (О. Леонт'єв, С. Рубінштейн, В. Смірнов та ін.). У підсумку ж світогляд визначається як системотворча основа

образу світу, оскільки базується на первинних діях, що віддзеркалюють ставлення людини до світу вцілому. Д. Ельконін наголошує, що цілком правомірно говорити про інтенсивний розвиток передумов світогляду у дошкільному віці. Цей вік автор називає етапом бурхливого розвитку змістової і динамічної сторони дитячого світогляду [5].

На думку Л. Виготського, дослідження світогляду узагальнює, синтезує всі дослідження окремих проблем психології в єдину концепцію культурного розвитку людини. Психолог вважає, що вершиною культурного розвитку є саме світогляд, а не особистість чи поведінка. «Світогляд» визначається автором як спосіб відношення до світу. У своїй роботі «Розвиток особистості та світогляду дитини» Л. Виготський визначає п'ять стадій розвитку дитячого світогляду. Кожна з них характеризується особливим способом впливу дитини на світ, певним характером зміни світу. Саме тому, на думку психолога світогляду в онтогенезі передує «світодія», тобто дії, що виражають ставлення до світу в єдності афекту, інтелекту та свідомості [1].

М. Лісіна визначає світогляд як певний суб'єктивний образ найбільш загальних, основних закономірностей внутрішнього та зовнішнього світу у їх взаємозв'язку. Дослідниця вважає, що розвиток світогляду дитини відбувається шляхом поступової диференціації та ускладнення утвореної в дошкільному дитинстві первісної цілісності, яка через роки стане світоглядом. Серед найважливіших показників світогляду, автор називає рівень розвитку змістовної та формально-динамічної сторін світогляду. Формально-динамічна сторона світогляду включає зрілість психологічних механізмів. Дослідження єдності змістовної та формально-динамічної сторін М. Лісіна вважає справою майбутнього, відзначаючи, що дослідження того, що і як відображається в суб'єктивному образі світу у маленької дитини, чекає свого часу [4, с. 310].

Спроби таких досліджень представлені у працях О. Кононко, Т. Піроженко, Ю. Приходько, О. Сокурєнко, С. Якимєнко, які розглядають проблему формування світогляду у дошкільному віці в умовах українського сьогодення, розкриваючи найважливіші його характеристики та визначаючи основні аспекти функціонування. Варто відзначити, що проведений аналіз наукової літератури свідчить про актуальність, динамічність, багатогранність окресленої проблеми та перспективність подальших наукових розвідок.

Список використаних джерел:

1. Выготский Л.С. Проблема возраста. Собрание сочинений в 6-ти томах. Москва : Педагогика, 1982. Т. 4. С. 244–268.
2. Джордж Келли «Теория личности (теория личных конструктов)». Санкт-Петербург : «Речь», 2000. 249 с.
3. Ерик Г. Ериксон. Детство и общество. Изд. 2-е, пераб. и доп. Пер. з англ. Санкт-Петербург : «Речь», 2000. 416 с.
4. Лисина М.И. Общение, личность и психика ребенка. Москва-Воронеж, 1997. 405 с.
5. Особенности психологического развития детей 6–7 летнего возраста. Под ред. Д.Б. Эльконина, А.Л. Венгера. Москва, 1988.
6. Пиаже Ж. Моральное суждение у ребёнка. Москва : Учпедгиз. 1957.
7. Рубинштейн С.Л. Бытие и сознание. О месте психического во всеобщей взаимосвязи явлений материального мира. Москва : Изд-во Акад. наук СССР, 1957. 328 с.